

H. NAGY PÉTER

Vízbe fúlt világ, Szörnyek Bálja

Madonna és Lady Gaga színpada

1 J. Randy
TARABORRELLI,
*Madonna hiteles
története*, bővített
kiadás, ford. LEYRER
Ginda, Partvonal
Könyvkiadó,
Budapest, 2009,
420.

2 *Uo.*, 433–438.

A popkultúra történetében számos izgalmas kapcsolatrendszer jött létre egymástól látszólag távol eső médiumok között. A továbbiakban egy ilyen produktív kölcsönhatással és annak lehetséges utóéletével foglalkozunk.

J. G. Ballard *The Drowned World* (Vízbe fúlt világ) című kitűnő sci-fi regénye 1962-ben jelent meg. A mű az új hullámos sci-fi és a hard SF hivatkozási pontja lett. (A globális felmelegedés eredményezte triász kori környezetben játszódó posztapokaliptikus történet részletei itt most nem érdekesek.) A regény címe azonban nem csak az SF-rajongók körében vált ismertté. 1998-ban kijött Madonna hetedik, *Ray of Light* című paradigmaváltó albuma, melynek nyitódalában a *Drowned World/Substitute for Love* című popballada. A dalt ugyan a Ballard-mű inspirálta, de nem tekinthető adaptációnak. A címen kívül tulajdonképpen semmi nem utal a sci-fi-regényre, ezt a kapcsolatot mégis fontosnak tartja megemlíteni a Madonnáról szóló diskurzus. A dal videoklipje sem játszik rá az irodalmi anyagra, a paparazzik elől menekülő és hazataláló sztár „képes története” inkább Diana hercegnő halálának állít emléket.

Ha ez így van, akkor mivel magyarázható a címkölcsönzés? 2001-ben Madonna *Drowned World* címen hirdette meg soron következő turnéját, azaz a Ballard-párhuzam újabb nyomatékot kapott. J. Randy Taraborrelli (Madonna, Michael Jackson és Cher életrajzírója) így ír az eseményről: „A *Drowned World* első előadására 2001. június 9-én került sor Barcelonában, a Palau Sant Jordi stadionban, 20 000 ember előtt. A produkció káprázatos látványától mindenkinek tátva maradt a szája. Aki csak látta Madonnát és csapatát, úgy gondolta, a show félelmetesen jó volt és tiszteletet parancsoló [...]”¹ A *Drowned World Tour* Európa után az USA-ban folytatódott, az augusztus 26-ai koncert (Auburn Hills, Michigan) megtekintető DVD-n. (A turnét a szeptember 11-ei terrortámadás akasztotta meg, a könyvben megtalálhatók a részletek, illetve Madonna reakciója a történetekre.)² Taraborrellinek igaza van, a multimédiális hatás valóban lenyűgöző volt, és a Ballard-utalás nemcsak a címben érhető tetten, hanem immár a koncepcióban is.

A brit író szóban forgó regénye az ún. *The Elemental Apocalypse Quartet* második darabja. A széria vázát a négy elem összjátéka adja. „Ahogy Ballard műve – mondja Taraborrelli –, Madonna *Drowned World* show-ja is négy fő szakaszból áll – mindegyik egy-egy mini-opera, a maga saját helyszínével és kosztümjeivel. Punk, gésa, tehenészlánya és bizarr flamenco/gettó elemek mesés keveréke, de helyet

kap a harcművészet, a country és a western, a rock and roll, a japán *butoh* tánc és számos cirkuszi elem is.”³ Madonna produkciója a dizájnváltságokra épülő színpadias koncertelőadás mintadarabjává vált. A dalokat keretbe foglaló négy színpadkép és a koreográfia – mely öt egység, ha a gettóelemet a koncert végén önállóként kezeljük: Neo-Punk, Geisha/Anime, Country/Western, Latin/Gypsy, Urban/Pimp – itt már túlmutat azon az uralkodó trenden, mely monomediális bemutatóként a zene centrális szerepére épült.

Nem azért megyek el egy koncertre – fogalmazta meg Madonna –, hogy azt figyeljem, valaki csak áll a színpadon és zenél. Arra vágyom, hogy minden érzékszervemet elkápráztassa.⁴

Csak egyetlen jellemző példa. A *Drowned World* show második felvonásában (egészen pontosan a 30. percben) felcsendül a *Frozen*, a *Ray of Light* legnagyobb sikerdala. Madonna megjelenik a színpad közepén egy óriási, tizenhat méter fesztávolságú fekete kimonóban. A vörös megvilágításban piros ruhás táncosok mozgatják a ruhaköltemény ujjait, amely a dallamnak megfelelően hullámszerűen és fehér fényvel „írt” alakzatok mozognak rajta. Az előadóból csak egy éneklő száj látszik. Mindez tökéletesen nyilvánvalóvá teszi, hogy ebben a jelenetben Madonna elsősorban látványkonstrukcióként adott. A médiumok együttesébe belesimul a zene, és fordítva, a mozgás és a vizualitás a hangot követi, de úgy, hogy minden médium önállóan is közvetít valamit, megosztva a nézői figyelmet a különböző érzéki tartományok mentén. Ez a látásmód jelenleg is összeköti a popzene színpadi változatait.

A legegyszerűbb példa erre a hatásösszefüggésre Lady Gaga fellépése, akinek show-it és alakváltásait a világ legjobb dizájnerei (a Haus of Gaga kreatív csapatának tagjai) készítik elő. Nézzünk erre gyorsan egy példát: a *The Monster Ball Tour at Madison Square Garden* című produkciót 2011-ből.⁵ Gaga pop-elektro-operaként határozta meg találóan a multimediális koncert műfaját. Találón,

3 *Uo.*, 417.

4 *Uo.*, 416.

5 A *The Monster Ball Tour* keretében (ami összesen 198 koncertet jelent) Lady Gaga ötször lépett fel a Madison Square Gardenben (2010. július 6., 7., 9., illetve 2011. február 21. és 22.). Az HBO az ötből az utolsó két show-t rögzítette, backstage anyaggal kombinálva. A DVD-változat az ebből összeállított anyagot tartalmazza.

6 Katrin HORN, *Follow the Glitter Way: Lady Gaga and Camp* = Richard. J. GRAY II ed., *The Performance Identities of Lady Gaga: Critical Essays*, McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson, North Carolina, and London, 2012, 86. (A camp az amerikai kritikában a poszt-modern esztétikák terjedésével meghonosodott kifejezés. Susan Sontag szerint „[...] a camp lényege épp a nem természetes – a csínált és túlzott – kedvelése. És a camp ezoterikus – afféle magántörvénykönyv, városi klikkecskék identitásának jelképe.” Susan SONTAG, *A campről*, ford. GÖNCZ Árpád = Uő., *A pusztulás képei*, Európa Könyvkiadó, Budapest, é. n., 277. A tanulmányban Sontag a camp 58 jellemzőjét sorolja fel.

mert az „opera” – itt hangsúlyosabban, mint Madonnánál – arra utal, hogy nemcsak dalok egymásutánját halljuk, hanem egy történetet is látunk, amely keretbe foglalja a számokat. Erre a vezérfonalra a dalok közötti/alatti párbeszédéből, illetve a művész nő közönséghez intézett szólamaiból következtethetünk. Egy csapat fiatal el szeretne jutni a Monster Ballra, a Szörnyek Báljára, de eltévednek New Yorkban. Az ő útjukat követjük nyomon négy színen keresztül: Első szín: City (város), Második szín: Subway (metró), Harmadik szín: Forest (erdő), Negyedik szín: Monster Ball (Szörnyek Bálja). A színpackkép, a díszlet, a koreográfia, a jelmezek és a teljes dizájn az egyes színeknek megfelelően változik a koncert során, amely ezzel összhangban a popkoncert, az előadó-művészet és a divatbemutató elemeit ötvözi. Ezt a karnevalisztikus aspektust Gaga posztapokaliptikus bulinak nevezte.

A kerettörténet természetesen nem tűnik különösebben bonyolultnak (a bálra végül Gaga jut el egyedül), nem is az a funkciója, hogy komplex interpretációkat hívjon elő, mindenesetre tartalmaz legalább két érdekes mozzanatot. Egyrészt felfogható intertextuális játékként, mivel Gaga és barátai a Glitter Wayen (a csillogás útján) haladnak, ami rájátszik az Óz, a csodák csodája sárga útjára. Katrin Horn így ír erről: „Bár ez a verbális utalás az Óz, a csodák csodájának »Kövesd a sárga köves utat« motívumára úgy érthető, mint csupán felszínes, belterjes vicc azoknak a rajongóknak, akik elég öregek ahhoz, hogy felismerjék az utalást, ehelyett amellet akarnak érvelni, hogy Gaga az intertextuális utalásokat, amelyekből rengeteg van, és a campet és a camp esztétikát is értelmes módon alkalmazza a show-iban és általában a munkáiban.”⁶ Valóban, hosszan lehetne részletezni, hogy ebben a „pop ready made”-ben minden átgondolt és funkcionális. Másrészt Gaga több ízben azt mondja a Monster Ballról, hogy az a Madison Square Gardenben van „ma este”. Ez viszont olyan önreflexív utalásként fogható fel, melynek következtében a történet összeforr Lady Gaga „evolúciójával”, az úttal, amely a hír-

néven keresztül a Madison Square Gardenbe vezetett. Ilyen értelemben az tehát mégsem azonosítható pusztán a sárga úttal, a különbségtermelő ironia fel is függeszti a referenciát, az út identitása a két változat között ingázik felfüggesztve, fiktív és valóságos út egyszerre.

A Wikipédián megtalálható a show menetének korrekt leírása (The Monster Ball Tour szócikk), ezért egyetlen megoldást tennék még nyomatékossá, az átváltozás alakzatát. A show közben Gaga tízszer öltözik át, vagyis tizenegyféle jelmezben látjuk őt, melyeknek még módosított változatai is vannak egy-egy kellék vagy ruhadarab áthelyezésének köszönhetően. Az ebből adódó szereprepertoár rendkívül széles körű, a Gaga által használt elemek nagy része ismerős a popkultúrából, az összhatás mégis originális. Az arc-, maszk-, tükör- stb. képek variálása a performatív én és a nyelvi (hangzó) tér megsokszorozását idézi elő, mely a szerepeknek az előadótól való elválasztását, de ennek a szétcsatolásnak az időlegességét is előhívja. Ezért Gaga szerepekre bomlik, a szerepek mögül azonban folyton elő is bukkan. Ha ez a kettősség ugyanabba az alakzatba íródik bele, felerősödik a parodisztikus jelleg, ami végső soron ahhoz vezet, hogy Lady Gaga magát a Lady Gaga szerepet (és minden velejáróját) teszi reflektálttá. (A *The Monster Ball Tour* koncepcióját folytatják, viszik tovább és újítják meg Gaga későbbi show-i, a *The Born This Way Ball* [98 fellépés 2012. április 27-től 2013. február 11-ig] és az *ArtRave: The Artpop Ball* [79 fellépés 2014. május 4-től 2014. november 24-ig] is. Az utóbbin a színpad kifutórésze is szinte észrevehetetlenül változott, mint egy élő organizmus.)

Ez a szóban forgó előadástípus – színvonalbeli eltérésekkel persze – másoknál is megfigyelhető. A hölgyeknél maradván, Beyoncé, Kylie Minogue, Pink, Christina Aguilera, Britney Spears, Rihanna, Katy Perry (stb.) nem csak hangforrásként jelenik meg a színpadon. A smink, a paróka, a maszk és a ruházat, valamint a környezet, a mozgás és a színpad a zene mellett mind-mind külön szereplője a fellépéseknek, a team hol az egyiket, hol a másikat emeli ki jobban, de a lényeg az összhatásban, a multimediális jellegben érhető tetten. Ezek a teátrális események sokat köszönhetnek Madonna *Drowned World* turnéjának, és a fellépéseket nézve ki gondolná, hogy mindaz, amit a színpadon látunk, egy apró inspiratív láncszemmel, Ballard szövegével kezdődött. Ám éppen az ilyen apró láncszemek teremtik meg a rétegekultúrák és a tömegkultúra közti kapcsolatot.